

ks. Stanisław Łabendowicz

Wychowanie ku wartościom w nauczaniu Jana Pawła II

Bogactwo nauczania i posługi Jana Pawła II skłania do wieloaspektowych analiz, wśród których ważne miejsce zajmuje aspekt wychowawczy. Papieska wizja wychowania tkwi w przyjętej koncepcji osoby ludzkiej opartej na objawieniu Bożym i tradycji. Ukazuje ona „człowieka człowiekowi, prowadząc go przede wszystkim do jego własnych źródeł, do «początku», czyli do chwili, w której ukształtowało go w pełnym bycie «na obraz Boga (...) jako mężczyznę i niewiastę» spojrzenie stwórczej Miłości”¹.

1. Pojęcie wartości

Przez wartość „rozumie się w szczególności wszystko to, co uchodzi za ważne i cenne dla jednostki i społeczeństwa oraz jest godne pożądania, co łączy się z pozytywnymi odczuciami i stanowi jednocześnie cel dążeń ludzkich. Uchodzi ona także za określony miernik (kryterium) oceny osób, rzeczy, zjawisk lub norm. Stanowi nierazko podstawę lub istotny punkt odniesienia w uznaniu czegoś za dobre lub złe”². Każdy człowiek jest kryterium oceny wartości przedmiotów, potrzeb

czy aspiracji. Wartością jest wszystko to, co jest godne człowieka i służy jego integralnemu rozwojowi. Wychowanie ku wartościom odbywa się zawsze w odniesieniu do wartości, które są jego celem i treścią. Jest to wspomaganie wychowanków w urzeczywistnianiu własnej oraz właściwej hierarchii wartości. Właściwa hierarchia powinna być budowana na obiektywnej hierarchii wartości, do której należą: Byt Absolutny oraz wartości religijne, moralne, biologiczne, ekonomiczne, techniczne, użytkowe i przyjemnościowe³.

2. Rozumienie istoty wychowania

Termin „wychowanie” odnaleźć można w wielu wypowiedziach papieskich. W homilii wygłoszonej 15 maja 1982 roku, do rodzin z Braga, w Portugalii, Jan Paweł II wyjaśnia, iż „człowiek, będąc człowiekiem od pierwszej chwili swego poczęcia w łonie matki, stopniowo uczy się być człowiekiem – i ta podstawowa wiedza utożsamia się właśnie z wychowaniem”. Od właściwego wychowania zależy przyszłość człowieka, rodziny i całej ludzkości. Zatem wychowanie według koncepcji

¹ *Człowieka portret własny*, w: Jan Paweł II, *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. O Jana Pawła teologii ciała*, Lublin 1981, s. 11.

² M. Łobocki, *Wychowanie moralne w zarysie*, Kraków 2002, s. 72.

³ Por. Z. Matulka, *Wychowanie do wolności jako podstawowy problem pedagogiczny*, w: *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*, red. T. Kukołowicz, M. Nowak, Lublin 1997, s. 245-246.

Jana Pawła II „osadzone jest w szerokim kontekście antropologiczno-etycznym i najczęściej oznacza stworzenie wychowankowi przestrzeni prawdy, dobra i piękna, by w niej kształtowało się jego «człowieczeństwo»”⁴. W wychowaniu „chodzi właśnie o to, aby człowiek stawał się coraz bardziej człowiekiem – o to, abyby bardziej «był», a nie tylko więcej «miał» – aby więc poprzez wszystko, co «ma», co «posiada», umiał bardziej i pełniej być człowiekiem – to znaczy, abyby również umiał bardziej «być» nie tylko z «drugimi», ale także i «dla drugih». Wychowanie posiada podstawowe znaczenie dla kształtowania stosunków międzyludzkich i społecznych”⁵. Rozumiane w ten sposób wychowanie kształtuje postawę względem siebie, Boga i innych ludzi. Uwzględnia zarówno tradycję Kościoła, jak i powszechne powołanie do świętości. Papież Jan Paweł II propaguje wychowanie godne osoby ludzkiej, które jest oparte na prawdzie i mądrości. Obejmuje ono pełnię ludzkiego doświadczenia w wymiarze indywidualnym i społecznym. Wychowanie to „wzrastanie w pełni człowieczeństwa, w pełni życia”. W tym znaczeniu jest to wychowanie uwzględniające przeznaczenie każdego człowieka do udziału w chwale zmartwychwstałego Chrystusa. Jan Paweł II ujmuje wychowanie w ramy „żywej pedagogii wiary wiążącej człowieka z Bogiem i z ludźmi w osobie Jezusa Chrystusa”⁶. Pedagogia

wiary pozwala wyróżnić specyficzne dla papieskiego nauczania płaszczyzny wychowania. Są nimi: „wychowanie osobowe, moralno-społeczne, kulturowe i religijne. Istotne kierunki tego wychowania ujmowanego przez pryzmat celów i zadań, to: formowanie się myślenia etycznego, wierność Bogu, sumieniu, zasadom i ludziom, jak również: mądrość, prawda, wolność, dobro, świętość, szczęście, nawrócenie, nadzieja, miłość, odpowiedzialność i przynależność”⁷.

3. Co oznacza wychowywać do wyboru wartości?

Według Jana Pawła II, wychowanie traktowane jako wspomaganie wychowanka w urzeczywistnianiu jego człowieczeństwa ściśle się wiąże z wprowadzaniem go w świat wartości⁸. Chodzi o pomoc w odkrywaniu własnych zdolności i zrozumienie, kim człowiek powinien być, aby umiał zrealizować swoje powołanie. Każdy chrześcijanin jest powołany do stawiania się doskonalszym i dążenia do świętości. Wychowanie ku świętości ma pomóc w świadczeniu o poznanej prawdzie i rozwoju osoby w jej integralnym wymiarze. Takie wychowanie nie tylko przekracza granice ludzkiego życia tutaj na ziemi, ale i jest powszechnym powołaniem do życia z Bogiem. Wówczas docenienia się wartość człowieczeństwa i ludzkiej godności. Każdy człowiek, który chce iść

⁴ A. Rynio, *Wychowanie w ujęciu Jana Pawła II – wybrane zagadnienia teoretyczne*, w: *Wychowanie ku wartościom w świetle nauczania Jana Pawła II. Elementy teorii i praktyki*, red. K. Chałas, t. III. *Solidarność, mądrość, wspólnota, wierność, młodość*, Kielce 2006, s. 21.

⁵ Jan Paweł II, *Przyszłość człowieka zależy od kultury. Przemówienie wygłoszone 2 czerwca 1980 r. w UNESCO*, „Więź” 1980, nr 7-8.

⁶ A. Rynio, *Wychowanie w ujęciu Jana Pawła II...*, s. 23.

⁷ Tamże.

⁸ Por. K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki. Godność, wolność, odpowiedzialność, tolerancja*, t. I, Lublin-Kielce 2003, s. 40-41; M. Nowak, *Podstawy pedagogiki otwartej*, Lublin 1999, s. 312-318.

drogą wiodącą do świętości powinien podjąć wysiłek samowychowawczy. Powinien stać się „nowym” człowiekiem, czyli przyjąć za wzór człowieczeństwa i źródło przemiany Jezusa Chrystusa. Dzięki Chrystusowi człowiek odkrywa swoją nadprzyrodzoną godność oraz powołanie do życia z Bogiem w wieczności. Jan Paweł II wskazywał, że „człowiek musi posiadać niezwykłą godność, skoro został wezwany do uczestnictwa w życiu samego Boga”⁹. Godność została mu dana i zadana, a to zobowiązuje do szanowania jej w sobie i w drugim człowieku. Często powtarzał, że trzeba od siebie wymagać, nawet jeśli inni od nas nie wymagają. Potrzebna jest nieustanna praca nad sobą, której celem jest kształtowanie swojego człowieczeństwa. Dobrze ukształtowany człowiek będzie się angażował w budowanie Królestwa Bożego oraz czuł się odpowiedzialny za sprawy społeczne, w tym za potrzeby bliźnich. Papież Jan Paweł II wskazywał również, że trzeba „spojrzenia miłości, aby dostrzec obok siebie brata, który wraz z utratą pracy, dachu nad głową możliwości godnego utrzymania rodziny i wykształcenia dzieci doznaje poczucia opuszczenia, zagubienia i beznadziei. Potrzeba «wyobraźni miłosierdzia», aby przyjść z pomocą dziecku zaniedbanemu duchowo i materialnie, aby nie odwracać się od chłopca czy dziewczyny, którzy zagubili się w świecie różnorodnych uzależnień lub przestępstwa, aby nieść radę, pocieszenie, duchowe i moralne wsparcie tym, którzy podejmują wewnętrzną

walkę ze złem. Potrzeba tej wyobraźni wszędzie tam, gdzie ludzie w potrzebie wołają do Ojca miłosierdzia: «Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj». Oby dzięki bratniej miłości tego chleba nikomu nie brakowało! «Błogosławieni miłosierni, albowiem oni miłosierdzia dostąpią» (Mt 5,7)”¹⁰.

Jan Paweł II wielokrotnie podkreślał, że wartość człowieka nie wynika z tego, ile posiada czy jakie stanowisko piastuje, ale z tego, kim jest. Dlatego przestrzegał: „Musicie dobrze rozważyć – w jakim stosunku – na każdej z tych dróg – pozostaje «bardziej być» do «więcej mieć». Ale nigdy samo «więcej mieć» nie może zwyciężyć. Bo wtedy człowiek może przegrać rzecz najcenniejszą: swoje człowieczeństwo, swoje sumienie, swoją godność. To wszystko, co stanowi też perspektywę życia wiecznego”¹¹. Potrzeba zatem wzorów, dzięki którym człowiek będzie wiedział, jak żyć. Najdoskonalszym wzorem osobowym chrześcijanina jest „Jezus Chrystus, Syn Boży i prawdziwy Człowiek, związany z kulturą ludzką i jej realiami. Jezus jest źródłem i miarą wszystkich chrześcijańskich wzorców osobowych, w tym kanonizowanych świętych”¹².

4. Co oznacza prawdziwy, integralny i pełny rozwój?

Drogą prowadzącą do realizowania ideału bycia osobą jest odkrycie prawdy o sobie i własnym powołaniu. Jan Paweł II, mówiąc o człowieku jako osobie, zwraca uwagę na wartości

⁹ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy świętej odprawianej na Błoniach*, Kraków, 10 VI 1979, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny*, Kraków 1999, s. 199.

¹⁰ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy świętej*, Kraków 18 VI 2002, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do...*, s. 12-15.

¹¹ Jan Paweł II, *Homilia w czasie liturgii słowa skierowana do młodzieży zgromadzonej na Westerplatte*, Gdańsk 12 VI 1987, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do...*, s. 479.

¹² A. Maj, *Jan Paweł II wzorem osobowym wychowania ku wartościom*, w: *Wychowanie ku wartościami w świetle nauczania Jana Pawła II. Elementy teorii i praktyki*, red. K. Chałas, t. III. *Solidarność, mądrość, wspólnota, wierność, młodość*, Kielce 2006, s. 68-69.

wpisane w ludzkie serce: miłość, prawdę, dobro, piękno i szczęście. Ukazuje uniwersalne i integralne ujęcie wychowania, które ma doprowadzić do dojrzwania człowieka we wszystkich jego wymiarach. Człowiek „nie może zrealizować siebie w pełni, zrealizować w pełni swego człowieczeństwa, jeśli nie żyje nadprzyrodzonym wymiarem swego własnego istnienia w świecie i swym związkiem z Bogiem”¹³. Jest to spowodowane tym, że tylko właściwe znaczenie wychowania człowieka może objawić odwieczne Słowo Ojca, „które stając się człowiekiem, objawiło człowiekowi jego własne człowieczeństwo i jego pełny wymiar, to znaczy synostwo Boże”¹⁴. Jan Paweł II pojmowanie wychowania uzależnia od poznania prawdy o człowieku i jego powołaniu. Szczególnego znaczenie nabiera wszystko to, co człowiek „ma” i „posiada”, czyli to, co zostało mu zarówno „dane”, jak i „zadane”. Tym zaś, co zostało mu „dane” i „zadane” jest jego własne człowieczeństwo oraz pragnienie dążenia do „bardziej ludzkiego świata i życia”. Terminy te nawiązują do wypowiedzi soborowych i są wołaniem o „pełną prawdę o człowieku” (por. CA 1), która realizuje się na drodze prawdziwego, integralnego i pełnego rozwoju (por. ChL 28, 32, 42; SRS 9, 35; CA 29). Wychowanie powinno być integralne w swej strukturze i treści, czyli dotyczyć całościowego widzenia człowieka. Ma „wymiar tak indywidualny, jak i społeczny. Jest ono ludzkie, moralne, religijne, społeczne, kulturalne, obywatelskie,

seksualne, chrześcijańskie, katolickie i ewangelizujące. Jest wychowaniem do dojrzałości w wierze i miłości”¹⁵. Służy uczłowieczeniu człowieka. Jan Paweł II nauczał: „człowiek, będąc człowiekiem od pierwszej chwili swego poczęcia w łonie matki, uczy się być człowiekiem – i ta podstawowa wiedza utożsamia się z wychowaniem”¹⁶. Jednak wszelkie działania pedagogiczne rodziców i różnych instytucji mogą być zniweczone, jeżeli wychowanek nie podejmie dzieła swojego wychowania. Zatem celem formacji człowieka jest to, ażeby bardziej „był”, aby umiał bardziej i pełniej być człowiekiem. „Samowychowanie zmierza do tego właśnie, aby bardziej «być» człowiekiem, być chrześcijaninem, aby odkrywać i rozwijać w sobie talenty otrzymane od Stwórcy i realizować właściwe każdemu powołanie do świętości”¹⁷.

5. Praca nad charakterem – wartości

Według nauki Soboru Watykańskiego II, wychowanie zdąża „nie tylko do pełnego rozwoju osoby ludzkiej... lecz ma na względzie przede wszystkim to, aby ochrzzczeni, wprowadzani stopniowo w tajemnicę zbawienia, stawali się z każdym dniem coraz bardziej świadomi otrzymanego daru wiary” (DWCH 2). W wychowaniu potrzebne są wartości, dzięki którym człowiek kształtuje samego siebie i pośrednio wpływa na innych. Dlatego ważne jest, „aby zaszcześcić dziecku hierarchię wartości opartą na Ewangelii, tzn., aby na pierwszym miejscu była

¹³ Jan Paweł II, *W dziele kultury Bóg zawarł przymierze z człowiekiem. Przemówienie do świata kultury*, Rio de Janeiro, 1 VII 1980, w: *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*, red. M. Radwan, S. Wylązek, T. Gorzkula, Rzym-Lublin 1988, s. 85.

¹⁴ *Gratissimam sane. List do rodzin z okazji Roku Rodziny*, w: *Wybór listów Ojca Świętego Jana Pawła II*, red. P. Słabek, J. Jękot, Kraków 1997, s. 310.

¹⁵ A. Rynio, *Wychowanie w ujęciu Jana Pawła II...*, s. 36.

¹⁶ Jan Paweł II, *Przyszłość człowieka to sam człowiek. Homilia*, Monte Sameiro, 15 V 1982.

¹⁷ Jan Paweł II, *Homilia skierowana do młodzieży zgromadzonej na placu Mickiewicza w Poznaniu*, Poznań, 3 VI 1997, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do...*, s. 921.

wiara i miłość życzliwa, ofiarna, zgoda z wolą Ojca Niebieskiego. W formowaniu właściwych postaw wielką rolę odgrywa przedstawianie dziecku odpowiednich pozytywnych przykładów osób szlachetnych, np. Chrystusa, różnych świętych, a nawet bohaterów filmowych, książkowych itp.”¹⁸. Zdobycie określonego poziomu wiedzy i jej rozwijanie jest dla wychowanków niezbędnym „warunkiem rozumienia i organizowania własnego życia moralnego oraz osiągania należytej motywacji aksjologicznej swego postępowania, a tym samym własnej moralnej dojrzałości”¹⁹. Znaczenie ma przyjęcie takiej hierarchii wartości, w której sfera moralna jest nadrzędna wobec innych wartości. Zatem wychowanie w duchu wierności, poczucia odpowiedzialności, poszanowania prawdy i dobroci powinno być podstawą w kształtowaniu wartości osobowych. „Jeżeli chcemy zapewnić młodym przyszłość, edukacja musi być rozumiana jako dążenie do pełnego i harmonijnego rozwoju osoby, kształtowanie dojrzałej świadomości moralnej, która pozwoli rozpoznawać dobro i odpowiednio postępować, a także jako uwrażliwienie na wymiar duchowy dorastającej młodzieży (...). Edukacja ma pomagać uczącym się, aby tam, gdzie żyją, z każdym dniem doskonalili się jako ludzie, by coraz bardziej «byli», a nie tylko «mieli»”²⁰. Jan Paweł II ukazuje, że jest „konieczne, aby wartości, które człowiek wybiera i do których dąży w swoim życiu, były prawdziwe, ponieważ tylko dzięki prawdziwym wartościom może

stawać się lepszy, rozwijając w pełni swoją naturę. Człowiek nie znajduje prawdziwych wartości zamykając się w sobie, ale otwierając się i poszukując ich także w wymiarach transcendentnych wobec niego samego. Jest to konieczny warunek, który każdy musi spełnić, aby stać się sobą i wzrastać jako osoba dorosła i dojrzała” (FR 25). Tymi wartościami są wartości religijne. W wartościach religijnych dostrzega czynnik budujący kulturę oraz ogniwo jednoczącej się kultury.

Prawość

Postawa prawości jest fundamentem wszelkiego etycznego odnoszenia się do drugiego człowieka i do samego siebie. Jest warunkiem miłości bliźniego, ponieważ otwiera na innych ludzi. Z prawości wypływa szacunek wobec wszelkich praw przysługujących człowiekowi, szacunek wobec wolności podejmowania przez niego decyzji oraz poskromienie własnej żądzy władzy. Szacunek wobec bliźniego jest podwaliną wszelkiego prawdziwego życia w społeczności, harmonii w małżeństwie i rodzinie, ładu w życiu narodu, państwa i ludzkości. Bez prawości nie ma prawdziwej miłości i sprawiedliwości, nie ma wyrozumiałości dla człowieka i nie ma też samowychowania, czystości ani poszanowania prawdy. Dlatego prawość jako postawa moralna leży u podstaw życia moralnego i religii. Prawość jest podstawą właściwego postępowania człowieka wobec siebie samego i bliźnich, a przede wszystkim – wobec Boga²¹.

¹⁸ M. Kaszowski, *Odpowiedzialność za wychowanie dzieci*, http://www.teologia.pl/m_k/zag06-7f.htm.

¹⁹ W. Cichoń, *Aksjologiczne podstawy teorii wychowania*, Kraków 1980, s. 160.

²⁰ Jan Paweł II, *Wychowanie młodego pokolenia zadaniem wszystkich*. 3 VII 2004 – Do uczestników europejskiego sympozjum na temat: «Wyzwania edukacji», http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/edukacja_03072004.html.

²¹ Por. D. von Hildebrand, *Fundamentalne postawy moralne*, w: *Wobec wartości*, Poznań 1984, s. 20-22.

Wierność

Jest to postawa kształtująca życie moralne człowieka, o której można mówić w szerszym i w węższym znaczeniu. W węższym znaczeniu chodzi o wierność wobec ludzi, np. wierność w przyjaźni, w małżeństwie, wierność wobec własnego narodu albo wobec siebie samego. Natomiast w szerszym rozumieniu dotyczy stałości, która nadaje ludzkiemu życiu wewnętrzną spójność. Chodzi tutaj o trwanie przy prawdach i wartościach, dzięki którym możemy rozwijać swoją osobowość. Postawa wierności łączy się z samowychowaniem. Tylko wierny człowiek potrafi w swym wnętrzu tak przetworzyć różne sprzeczne wrażenia, żeby wyzwolić z nich dobro. Postawa wierności jest warunkiem zaufania. Bez postawy wierności nie ma kultury i postępu wiedzy, nie ma życia we wspólnocie, a przede wszystkim nie ma życia etycznego ani rozwoju moralnego²².

Poczucie odpowiedzialności

Człowiek odpowiedzialny rozumie wymagania świata wartości. Pojmuje nie tylko wewnętrzne piękno i majestat świata wartości, lecz i obiektywnie przysługującą mu nad nimi władzę. Wie, że nie jest panem samego siebie, że nie może kierować i rozrządzać wszystkim według własnego „ja”, lecz że ma nad sobą kogoś, wobec kogo będzie musiał zdać sprawę ze swego postępowania. To poczucie odpowiedzialności jest niezbędną podwaliną prawdziwego moralnego życia. Jego znaczenie odgrywa ważną rolę we wszystkich dziedzinach życia, zarówno w życiu rodzinnym, wspólnoty

parafialnej czy całego społeczeństwa. Wychowywanie do poczucia odpowiedzialności powinno być jednym z głównych celów wszelkiego rozumnego wychowania oraz kształtowania charakteru i osobowości²³.

Poszanowanie prawdy

Człowiek szanujący prawdę przede wszystkim jest uczciwy i nie okłamuje ani siebie, ani innych. Potrafi uznać wymagania mówienia prawdy oraz rozumie odpowiedzialność wobec prawdy. Człowiek, który szanuje prawdę stawia wymagania ponad własnymi subiektywnymi pragnieniami²⁴. „Poszanowanie prawdy jest podstawą życia społecznego, wnikliwego stosunku człowieka do człowieka, prawdziwej miłości, podstawą każdej pracy zawodowej, warunkiem rzetelnego rozeznania, samowychowania i wreszcie – stosunku człowieka do Boga (...). W swej istocie szacunek dla prawdy w szczególności dotyczy (...) Boga. Toteż brak szacunku dla prawdy w ostatecznym rozrachunku oznacza zaprzeczenie Boga, ucieczkę od Niego”²⁵.

Dobroć

Mówiąc o człowieku, że jest dobry, „mamy na myśli to, że trwa on w stanie życzliwego otwarcia na innych, że jego nastawienie wobec każdego człowieka jest z góry życzliwe, pragnące dobra. Dobroć bowiem, podobnie jak inne cnoty, nie ogranicza się do jednostronnego, aktualnego odniesienia się do kogoś, lecz jest przymiotem człowieka, składnikiem jego trwałego jestwa, zasadniczym nastawieniem, czy też zasadniczą postawą”²⁶. W książce Jana Pawła II pt. *Pamięć i tożsamość*

²² Por. tamże, s. 28-30.

²³ Tamże, s. 37-38.

²⁴ Tamże, s. 42.

²⁵ D. von Hildebrand, *Fundamentalne postawy...*, s. 45.

²⁶ Tamże, s. 48.

czytamy: „zła doznanego nie zapomina się łatwo. Można je tylko przebaczyć. A co to znaczy przebaczyć? To znaczy odwołać się do dobra, które jest większe od jakiegokolwiek zła. Ostatecznie takie dobro ma swoje źródło tylko w Bogu. Tylko Bóg jest takim Dobrem”. Postępować w sposób dobry to żyć według wskazań, które dał nam Pan Bóg poprzez swojego Syna Jezusa Chrystusa i wskazówki w postaci przykazań czy norm moralnych.

Jan Paweł II podaje, że: „wychowanie jest procesem, w którym wzajemna komunია osób dochodzi do głosu w sposób szczególny. Wychowawca jest osobą, która «rodzi» w znaczeniu duchowym. Wychowanie (...) jest wspólnym uczestnictwem w prawdzie i miłości (...). Wychowanie jest (...) przede wszystkim obdarzaniem człowieczeństwem – obdarzaniem dwustronnym. Rodzice obdarzają swym dojrzałym człowieczeństwem nowo narodzonego człowieka, a ten (...) obdarza ich całą nowością i świeżością człowieczeństwa, które z sobą przynosi na świat”²⁷. Ukierunkowanie całego procesu wychowania na świat wartości umożliwił wychowankowi doznanie, zrozumienie wartości, a także ich urzeczywistnienie. Wychowywać to pomagać w otwarciu się na wartości. Nie wystarczą tylko kreślone cele wychowania, muszą istnieć warunki umożliwiające poznanie wartości i ich realizowanie w życiu. Ważnym czynnikiem kształtującym system wartości młodego człowieka jest również obecność osobowych wzorców w życiu rodzinnym, szkolnym, społecznym oraz religijnym.

6. Wymiar indywidualny i społeczny wychowania

Jan Paweł II podkreśla, że wewnątrz człowieka jest niejako terenem działalności wychowawczej i samowychowawczej. Człowiek kształtuje siebie, a następnie wszystko wokół siebie. Tak rozumiane wychowanie zachodzi w relacji człowieka do samego siebie, do Boga, do innych osób oraz do otaczającej rzeczywistości. Wychowanie ma zatem wymiar indywidualny i społeczny. Jest przejawem ludzkiej aktywności, zachodzi pomiędzy wychowawcą a wychowankiem. Powinno polegać na wzajemnym ubogacaniu się, czyli obdarzaniu człowieczeństwem. Od wychowawcy wymaga szczególnej postawy i sposobów pracy opartych na przekonaniach wpływających z rozumu i wiary. Wychowanie realizują rodzice, którzy „obdarzają swym dojrzałym człowieczeństwem nowo narodzonego człowieka, a ten z kolei obdarza ich całą nowością i świeżością człowieczeństwa, które z sobą przynosi na świat”²⁸. Rodzicielstwo jest tym pierwszym rodzajem wychowania, jakie następnie kontynuuje się w szkole, Kościele i społeczeństwie. Zatem proces wychowawczy powinien prowadzić do osiągnięcia pewnego stopnia dojrzałości psychofizycznej, czyli do momentu, kiedy „człowiek zaczyna wychowywać się sam”²⁹. Potrzeba zatem współpracy różnych środowisk wychowawczych, których trud może być uważany za prawdziwe apostołstwo. Wychowanie staje się wtedy „wspólnym uczestnictwem w prawdzie i miłości, w tym ostatecznym celu, który stanowi powołanie człowieka ze strony Boga Ojca, Syna i Ducha Świętego”³⁰.

²⁷ *Gratissimam sane. List do rodzin...*, s. 309-310.

²⁸ Tamże, s. 309.

²⁹ Tamże, s. 310.

³⁰ Jan Paweł II, *List apostolski Ojca Świętego Jana Pawła II do młodych całego świata z okazji Międzynarodowego Roku Młodzieży*, Rzym 1985, nr 7.

7. Wychowanie „do” realizacji wartości

Jan Paweł II mówi o wychowaniu „do”, czyli szuka odpowiedzi na pytanie: „w jakim celu żyjemy na tym świecie?”. Odpowiedź stanowi antropologiczna refleksja nad człowiekiem, który w Bogu otrzymuje swoją pełnię. Papież zachęca: „Nie bójcie się! Otwórzcie, otwórzcie na oścież drzwi Chrystusowi! Nie lękajcie się! Chrystus wie, co jest w człowieku, tylko On to wie”³¹. Słowa te ukazują kierunek drodzy życia każdego wierzącego człowieka. Odtąd niestrudzenie będzie powtarzał, iż „spotkanie z Jezusem jest wydarzeniem, które nadaje sens egzystencji człowieka i wstrząsa nią, ukazując duchowe horyzonty prawdziwej wolności”³². Chrystusowe orędzie zawarte w Ewangelii jest kluczem do wszelkiego ludzkiego działania. „To właśnie w Objawieniu człowiek odkrywa fundamentalne wartości dla realizacji swojego chrześcijańskiego powołania, a mianowicie: świadomość własnej godności osobowej, poczucie odpowiedzialności, ducha solidarności, radość oddania się dla wspólnego dobra, poczucie sprawiedliwości, uczciwości i prawości. Człowiek podniesiony do wymiaru transcendentnego czerpie stamtąd niezbędną pomoc”³³. Wartości wskazywane przez Jana Pawła II są fundamentem moralności, zawartej w Kazaniu na górze oraz w przykazaniu miłości. Wychowanie do bycia dobrym chrześcijaninem skoncentrowane jest na osobie Boga, który kocha i jest pierwszym wychowawcą człowieka. Człowiek zaś nie może siebie

pojąć bez Boga i nie może też siebie urzeczywistnić bez Boga. To dzieło wychowawcze objawia się i dopełnia w Jezusie Chrystusie – Nauczycielu, a dzięki obecności Ducha Świętego dociera do każdego człowieka. W ten sposób realizuje się Boży plan doprowadzania człowieka do prawdy i pełni człowieczeństwa oraz wspomagania człowieka w samowychowaniu. Jan Paweł II podkreśla, że prawdziwe wychowanie zdąża do kształtowania osoby ludzkiej, wraz z innymi ludźmi, w kierunku jej celu ostatecznego. W ten sposób doświadcza wspólnoty, która pomaga mu realizować chrześcijańskie powołanie. Główne idee wychowania można określić jako: teocentryczne, ponieważ fundamentem wychowania jest Bóg; chrystocentryczne, ponieważ w Chrystusie człowieczeństwo odnajduje swoją pełnię; eklezjologiczne, ponieważ dokonuje się w sakramentalnej wspólnocie Kościoła. Człowiek w procesie samowychowania widzi siebie przez pryzmat zbawczego planu Boga, a realizuje się w wymiarze wspólnoty rodziny, Kościoła i narodu³⁴. Prawdę o swoim człowieczeństwie może odkryć tylko w Jezusie Chrystusie. Jan Paweł II w homilii wygłoszonej w Warszawie na placu Zwycięstwa zwrócił uwagę, że „Człowieka (...) nie można do końca zrozumieć bez Chrystusa. A raczej: człowiek nie może siebie sam do końca zrozumieć bez Chrystusa. Nie może zrozumieć ani kim jest, ani jaka jest jego właściwa godność, ani jakie jest jego powołanie i ostateczne przeznaczenie. Nie może tego wszystkiego zrozumieć bez Chrystusa”³⁵.

³¹ Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona w czasie Mszy świętej inaugurującej pontyfikat*, Watykan, 22 X 1978.

³² Jan Paweł II, *Orędzie na IX i X Światowy Dzień Młodzieży*, nr 2.

³³ B. Kolek, A. Spalek, *Samowychowanie w ujęciu Jana Pawła II drogą wprowadzania w świat wartości*, w: *Wychowanie ku wartościom w świetle nauczania Jana Pawła II. Elementy teorii i praktyki*, red. K. Chałas, t. III. *Solidarność, mądrość, wspólnota, wierność, młodość*, Kielce 2006, s. 46.

³⁴ A. Rynio, *Wychowawcza wizja Jana Pawła II źródłem nadziei dla współczesnych. Moralno-aksjologiczne wychowanie osoby*, w: *Edukacja wobec moralnych dylematów współczesności*, red. F. Adamski i A.M. De Tchorzeski, Kraków 1999, s. 165-166.

³⁵ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy świętej odprawionej na placu Zwycięstwa*, Warszawa, 2 VI 1979, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do...*, s. 22-23.

Zakończenie

Jan Paweł II w licznych encyklikach, listach, homiliach i przemówieniach szczególnie akcentował znaczenie „godności osoby ludzkiej” oraz mówił o „integralnej wizji człowieka” jako istoty jedynej i niepowtarzalnej. Podkreślał, że chodzi o człowieka konkretnego, historycznego, który żyje w różnych wspólnotach: rodzinnych, zawodowych, w społeczeństwie, w obrębie swojego narodu, w danym państwie i społeczności międzynarodowej. Nie definiuje wychowania „w jeden ściśle określony sposób, ale sprowadza je do kształtowania człowieka w znaczeniu doskonalenia każdego indywidualnego bytu ludzkiego, we wszystkich dziedzinach jego życia i działania. Jest to więc wychowanie uwzględniające wartość osoby, a także wartości ogólnoludzkie i chrześcijańskie, ze szczególnym uwzględnieniem dobra, prawdy i piękna. Jan Paweł II nie deprecjonując

czegokolwiek, co w integralnym wychowaniu osoby jest ważne i znaczące, mocno eksponował moralistyczny aspekt wychowania. Nauczał, że wychowanie jest dla człowieka powołaniem, zadaniem, prawem i obowiązkiem, a sam człowiek jest jego podmiotem, twórcą i zarazem adresatem”³⁶. Wychowanie to wspieranie rozwoju potencjału ludzkiego. Jest możliwe tylko dzięki wychowawcy bogatego własnym człowieczeństwem. Wzorem może być Jan Paweł II, którego szczególna pedagogia ujawnia się w nauce i przykładzie życia. Papieża „cechowała przejrzysta i spójna osobowość, klarowna hierarchia wartości i świadectwo życia wartościami, o nim można było powiedzieć: dobry, sprawiedliwy, miłosierny, wiemy, wrażliwy, że kocha. Od Jana Pawła II należy się uczyć godnego przeżywania młodości, dojrzałego życia, starości i cierpienia. Wiedza i umiejętności wychowawcze oraz promieniowanie ojcostwem czynią papieża szczególnym wzorem wychowawcy”³⁷.

Ks. dr hab. Stanisław Łabendowicz – Instytut Teologii Pastoralnej i Katechetyki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie.

³⁶ A. Rynio, *Wychowanie w ujęciu Jana Pawła II...*, s. 30.

³⁷ A. Maj, *Jan Paweł II wzorem...*, s. 83.